

ma“, učiti kao pravi korak dalje (usporedi primjebu 2 drugog dijela IV glave disertacije, (MEW Ergänz., Erster T., 1. c.). Korak u smjeru antropološkijske kritike nije bio bezuvjetan, on proizlazi samo iz nužde priređivanja čovjeka za *novo*. Uostalom, neodređeno baratanje s „psihologijskim zakonom“ prijelaza od „teorijskog duha“ u „praktičku energiju, volju“ dokumentira tendenciju k antropologijskoj kritici, unutar Marxova misaonog početka koji nosi karakter slutnje. Kad se iskristalizirala misao „prakse“ (1845) bila je ona već antropologijski prikrivena „društvom“, i slično^{51a}. Iz tih mislenih motiva Marx, vođen idejom čovjeka, smatrati Hegelovu *Phänomenologie des Geistes* za „rodno mjesto“ (Geburststätte) Hegelove filozofije (1. c., str. 372), na koju, dakle, valja sav „sistem“ svesti, da bi se tu, najbliže stvari čovjeka [„Veliko na Hegelovoj „Phänomenologie“ i njenom konačnom rezultatu — dijalektici negativnost kao pokretačkom i tvorećem principu — jest . . . da Hegel samotvorenje čovjeka shvaća kao proces, opredmećenje kao nasuprot-stanje, kao ospoljenje i ukidanje tog ospoljenja; da, dakle, shvaća bit *rada* i pojmi predmetnog čovjeka, istinskog (wahren), jer zbiljskog čovjeka, kao rezultat njegovog *vlastitog rada* (str. 574), „*Rad* kao bit, kao obistinjujuća sebe bit čovjeka“ — (ibid.)], mogla izvršiti *kritika* „spekulacije“. Tu je instruktivan postupak lektire i interpretacije Hegela u *Kojève-a*, *Sartre-a*, *Merleau-Ponty-a* i drugih koji isto tako, pod utjecajem antropologijsko-egzistencijalistički shvaćenog Heideggera iz faze „*Sein und Zeit*“-a (literarno dokumentirane publikacijama od 1927—29) i dr., razumiju Hegela, pa mu pripisuju i ono što je tek Marxovo (usporedi na primjer A.

^{51a} Usp. 1. ad Feuerbach . . . (MEW 3, Dietz, Berlin 1959, str. 7): „stajalište starog materijalizma je građansko društvo, stajalište novoga, ljudsko društvo ili društveno ljudstvo“.